

УДК 378:37.091.321-047:005.342-053.5
10.31654/2663-4902-2022-PP-1-97-102

Макарук О. Л.

викладач кафедри філології, Коломийський навчально-науковий інститут
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
e-mail: olga.glovatska@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2894-077X

**СТРУКТУРНО-КОМПОНЕНТНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Метою статті є представлення наукових підходів щодо структурування підприємництва, підприємницької діяльності, підприємницької компетентності майбутніх фахівців, з урахуванням яких визначено структурні компоненти готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів. Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод, синтез, систематизація, узагальнення. Сфокусовано увагу на наукових розвідках, де презентовано сучасні підходи щодо структурування підприємництва, підприємницької компетентності майбутніх фахівців, готовності до підприємницької діяльності, що є значущими у площині порушеної проблеми.

Підготовка майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших учнів розглядається нами як системний процес, під час якого відбувається засвоєння студентами теоретичних знань, умінь та практичних навичок, способів мислення, підприємницьких якостей, морально-етичних цінностей, необхідних для професійної діяльності вчителя щодо формування підприємливості молодших школярів.

При структуруванні поняття «готовність майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів» виходимо з розуміння його як стійкої особистісно-професійної характеристики, що ґрунтується на усвідомленій підприємницькій активності студентів та є результатом підготовки. З таких позицій крізь призму проведеного аналізу науково-педагогічної літератури виокремлюємо та схарактеризовано такі компоненти готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів: ціле-мотиваційний (віддзеркалює ціннісне ставлення майбутнього вчителя до підприємництва, відображає міру його мотиваційних настанов щодо набуття підприємницької компетентності), змістовно-знаннєвий (акумулює сукупність знань підприємничко-методичного спрямування), діяльнісно-рефлексивний (охоплює сформовані здатності майбутнього вчителя щодо успішної професійної підприємницької активності).

Виокремлені компоненти слугуватимуть підґрунтям визначення критеріїв готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів, проведенні моніторингових досліджень з порушеної проблеми.

Ключові слова: готовність, майбутній учитель, молодший школяр, підприємливість, підприємницька компетентність, початкова школа, формування.

Постановка проблеми. Сучасні реалії соціокультурного життя, ринкових умов, глобалізаційної трансформації суспільства, що характеризуються кардинальними змінами у соціальній, політичній та економічній сферах, інтенсифікують питання якості педагогічної освіти, зумовлюючи необхідність формування соціально активної, творчої, підприємливої особистості, спроможної генерувати нові ідеї, оперативно й гнучко реагувати на зміни соціальної ситуації розвитку освіти та брати відповідальність за прийняті рішення. Це відкриває нові можливості у забезпеченні якісно нового рівня фахової підготовки майбутнього вчителя, актуалізує необхідність його підготовленості до формування підприємливості учнів, зокрема молодшого шкільного

віку як процесу оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями й уміннями.

Підготовка майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів розглядається нами як системний процес, що здійснюється у закладах вищої педагогічної освіти і націлений на спеціально організоване засвоєння студентами теоретичних засад професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції знань (психолого-педагогічних, підприємницьких, методичних), умінь і практичних навичок, способів мислення, мотиваційних орієнтирів, підприємницьких якостей і морально-етичних цінностей, необхідних для організації та успішного провадження професійної діяльності з формування підприємливості учнів початкової школи. Інтегративною ознакою підготовки майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів є готовність до цієї діяльності, що потребує уточнення її структурно-компонентного складу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутнього вчителя ґрунтовно опрацьована у наукових розвідках, де розкриваються фундаментальні питання теорії професійної освіти (В. Кремень, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Пехота, Л. Хомич, М. Ярмаченко та ін.); аспекти професійної підготовки фахівців у вищій школі (А. Алексюк, Б. Андрієвський, С. Гончаренко, Н. Кічук, В. Семиченко та ін.).

Значний інтерес становлять студії, в яких висвітлюється сутність, структурно-компонентна будова підприємницької компетентності майбутніх фахівців певного професійного спрямування: економічного профілю (Ю. Білова, Г. Матукова); ресторанного господарства (М.Ткаченко); сфери обслуговування (В. Майковська), вчителів (Л. Гончаренко, О. Земка, Г. Ковтун, М. Янцур та ін.). Водночас потребує чіткого розуміння структурно-компонентна характеристика поняття «готовність майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів».

Формування цілей статті. Метою статті є представлення наукових підходів щодо структурування підприємництва, підприємницької діяльності, підприємницької компетентності майбутніх фахівців, з урахуванням яких визначено структурні компоненти готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів.

Методи дослідження. Для досягнення мети було використано такі методи дослідження: аналіз науково-педагогічної, психологічної літератури; інтерпретаційно-аналітичний метод, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім, ми виходимо з того, що підставою для визначення структури феномену «готовність майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів» є розуміння структури як взаємних відношень елементів, які становлять цілісність (синонім будова); як устрій, організація чого-небудь [3, с.457]. З таких позицій, відповідно до поставленої мети, сфокусуємо увагу на наукових розвідках, де презентовано наукові підходи щодо структурування підприємництва, підприємницької компетентності майбутніх фахівців, готовності до підприємницької діяльності, що є значущими у площині порушеної проблеми.

Так, слухними нам видаються думки В. Морозової щодо визначення особистісного, організаторського, комерційного та інноваційного компонентів у структурі підприємництва, здійсненого на підставі аналізу наукових категорій «підприємницька діяльність», «підприємництво» [7]. При цьому, підтримуючи думку дослідниці, Н. Кінах вважає, що кожний із компонентів припускає наявність у вчителя початкової школи відповідних якостей, а саме: особистісний – відповідальності, енергійності, ініціативності, самостійності; організаторський – організаторських здібностей, усвідомлення ризиків у здійсненні певних видів господарської діяльності, здатність до маркетингу, планування, організації і контролю, використання будь-якої можливості із максимальною вигодою, раціональної організації соціально-економічних процесів; вміння організувати власний бізнес і досить успішно здійснювати функції, пов'язані з ним (виробництво, надання послуг), координувати й комбінувати фактори виробництва; комерційний – готовність отримувати прибуток на основі створення освітніх продуктів, надання освітніх послуг, отримання винагород, непередбачуваних прибутків тощо; інноваційний – спроможність створювати нові засоби, механізми, генерувати цікаві

освітні ідеї; комунікаційний – суспільна користь; спілкування з людьми та вміння правильно і грамотно будувати комунікації [4].

За твердженням М. Ткаченка [9], дослідники у структурі підприємницької компетентності здебільшого визначають ставлення, переконання, знання, вміння, навички, індивідуально- особистісні якості, котрі характеризують у межах більш значущих структурних одиниць – компонентів. Зокрема, до прикладу, В. Косінова у структурі підприємницької компетентності учнівської молоді виокремлює: «здатність до усвідомленого ризику, готовність брати на себе відповідальність, визначати проблеми та обирати ефективні шляхи їх розв'язання» [5].

За О. Сулаєвою – це «цільові настанови, позитивне ставлення до підприємницької діяльності, вміння формулювати чіткі цілі і розробляти програму їх досягнення, прогнозувати конкретні практичні результати, володіння інноваційними способами підприємницької діяльності» [8].

О. Земка на підставі аналітичного огляду теоретико-методологічних досліджень у площині дослідження уточнює *структуру підприємницької компетентності* учителів технологій, виокремлюючи відповідно такі компоненти: *мотиваційно-ціннісний*, який синтезує позитивне морально-етичне ставлення до здійснення підприємництва як рушія ринкової економіки, що передбачає повагу до цінностей підприємця нового часу (свободи вибору діяльності, працьовитості, чесності у стосунках зі споживачами, бізнес-партнерами, державою, соціальної відповідальності, ощадливості у використанні обмежених ресурсів тощо), усвідомлення майбутніми педагогами необхідності формування підприємницької компетентності в учнів та визнання домінуючої ролі вчителів технологій у реалізації цього процесу; *когнітивний компонент*, що об'єднує комплекс знань підприємницького спрямування, котрі формують економічну та юридичну грамотність майбутніх педагогів, і методичного спрямування, необхідних для ефективної підготовки учнів до здійснення практики підприємництва в рамках освітнього процесу на уроках трудового навчання та технологій; *діяльнісний компонент*, який характеризується сформованими здатностями планувати, організовувати, контролювати продуктивну підприємницьку діяльність, генерувати бізнес-ідеї, здійснювати маркетингове міні-дослідження ринкового середовища, комунікувати, швидко приймати альтернативні рішення, а також методичними вміннями формувати підприємницьку компетентність в учнів; *особистісно-рефлексивний компонент*, який репрезентовано такими особистісними якостями, як цілеспрямованість, самостійність, ініціативність, креативність, мобільність, готовність до виправданого ризику, відповідальність за прийняті рішення, розсудливість при розподілі доходів, ощадливість у використанні ресурсів, емоційний інтелект, емпатія, творче та водночас раціональне ставлення до виконання поставлених завдань, здібностями до самоаналізу, об'єктивної самооцінки; вміннями самокорекції [2, с. 3–4].

Заслугує на увагу думка Ю. Маслешової щодо необхідності виокремлення мотиваційно-цільового, змістового і регулятивного компонентів підприємницької компетентності. При цьому, за міркуваннями дослідниці, мотиваційно-цільовий компонент поєднує пізнавальні та професійні інтереси, змістовий – системність, практико-зорієнтованість і задіяваність знань, регулятивний – рефлексивність і самостійність [6].

У наукових студіях (Н. Акаєва, В. Мадзігон, М. Шимановський та ін.) значущими для успішного провадження підприємницької діяльності вчителя початкової школи називаються такі якості: обізнаність із теоретичними положеннями щодо підприємницької діяльності; здатність аналізувати стандартні й нестандартні управлінські ситуації; вміння проєктувати алгоритм власної діяльності і передбачати її наслідки; самостійно приймати рішення в нестандартних виробничих ситуаціях, встановленні ділових стосунків тощо.

При структуруванні поняття «готовність майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів» виходимо з розуміння його як стійкої особистісно-професійної характеристики, що ґрунтується на усвідомленій підприємницькій активності та є результатом підготовки.

З таких позицій крізь призму проведеного аналізу науково-педагогічної літератури виокремлюємо такі компоненти готовності майбутнього вчителя до

формування підприємливості молодших школярів: *ціле-мотиваційний, змістовно-знаннєвий, діяльнісно-рефлексивний*. Схарактеризуємо їх.

При виокремленні *ціле-мотиваційного компоненту* ми виходимо з того, що домінантами змісту сучасної української школи є нові підходи до теорії і методики педагогічної освіти, а відтак, і до практичної діяльності вчителя, націлені на вмотивовану діяльність вчителя, яка полягає в свободі творчості, постійному розвитку професіоналізму, зацікавленому спільному партнерстві між учнем, учителем і батьками, спрямованості роботи педагога на потреби учня в освітньому процесі, зокрема початкової школи.

При цьому ми виходимо з того, що поняття *мотив* (від лат. *movere* – рухати, штовхати) означає спонукання до дій та вчинків, а мотивація – це сукупність спонукальних чинників, які визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні фактори, що спонукають поведінку людини [1, с. 6–7].

Зауважимо, мотивація є рушієм, що спонукає до дії, задовольняючи потреби вищого рівня (визнання, повага, самореалізація), генеруючи енергію, ентузіазм, творчість із метою ефективного досягнення бажаних цілей, виявляючи приховані таланти і творчість, сприяючи як досягненню індивідуальних цілей, так і розвитку суспільства загалом.

Слід відзначити, що мотивованих до праці вчителів, у тому числі до формування підприємливості учнів молодшого шкільного віку, найчастіше вирізняє прагнення не тільки до підвищення результативності своєї педагогічної діяльності, але й бажання бути причетними до успіху закладу освіти загалом, позаяк підприємливість є якістю можливостей та ідей, що проявляються у здатності втілювати їх у цінність для інших.

Отже, високий рівень мотивації має безпосередній зв'язок із підприємливістю і демонструє, що підприємлива особистість характеризується високим рівнем саморегуляції, вибором рішення і контролюванням його ходу виконання, самостійною постановкою мети, що сприяє розвитку цілеспрямованості й рішучості в діях, енергійності, упевненості, здатності долати труднощі.

Крізь призму викладеного цілком правомірно стверджувати, що *ціле-мотиваційний компонент* віддзеркалює ціннісне ставлення майбутнього вчителя початкової школи до підприємництва як суспільного явища, відображає міру його мотиваційних настанов, спонукань, спрямованості щодо набуття підприємницької компетентності, здійснення професійної діяльності, націленої на формування підприємливості молодших школярів.

Змістовно-знаннєвий компонент готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів акумулює сукупність знань (соціально-економічних, фінансових, юридичних) підприємницько-методичного спрямування, що включають знання про нормативно-правове регулювання підприємництва, його економічних і правових засад у сучасному суспільстві, в умовах економіки знань, ринкових відносин; технологію організації й розвитку підприємницької педагогічної діяльності, передумови та принципи успішного ведення бізнесу та методично зорієнтованих, необхідних студентам для формування підприємливості учнів у рамках освітнього процесу початкової школи.

Діяльнісно-рефлексивний компонент готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів охоплює сформовані здатності майбутнього вчителя початкової школи щодо планування, організації, проєктування, контролювання продуктивної підприємницької професійно-педагогічної діяльності, генерування нових ідей, проєктів та ініціатив, втілення їх у життя, швидкого прийняття альтернативних рішень, аналітичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські і комунікативні вміння, навички соціальної взаємодії, конструктивного ділового спілкування, підприємливості, творчості. Означений компонент відображає усвідомлену професійну підприємницьку активність, ініціативність студентів, передбачає сформованість у них навичок рефлексії (самоаналізу, об'єктивної самооцінки, самореалізації особистості, готовність до подолання труднощів) в педагогічній діяльності, критичного оцінювання власних дій; усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності. При цьому рефлексія є джерелом набуття власного професійного досвіду, способом

самопізнання, інструментом вияву управлінського мислення, здатністю гнучко й багатоваріантно оцінювати педагогічні явища, свої досягнення, аналізувати успіхи та складності у досягненні цілей.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, виокремлені нами компоненти – *ціле-мотиваційний, змістовно-знанцевий, діяльнісно-рефлексивний* – слугуватимуть підґрунтям визначення критеріїв готовності майбутнього вчителя до формування підприємливості молодших школярів, проведенні моніторингових досліджень з порушеної проблеми, з чим ми і пов'язуємо *перспективи подальших наукових досліджень*.

Література

1. Занюк С. С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 304 с.
2. Земка О. В. Формування підприємницької компетентності в майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки: дис. ...канд. пед. наук. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 2018. 340 с.
3. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо. 2006. 540 с.
4. Кінах Н. В. Формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи в умовах неперервної освіти: теорія і практика. Луцьк: ПрАТ «Волиньполіграф», 2021. 367 с.
5. Косінова В. Ф. Професійна підготовка учнівської молоді до підприємницької діяльності в сфері малого і середнього бізнесу. *Сибірський педагогічний журнал*. 2009. № 6. С. 165–177.
6. Маслешова Ю. И. Развитие профессиональной самореализации студентов туристского вуза в сфере предпринимательства: автореф. дис. канд. пед. наук. Москва, 2012. 22 с.
7. Морозова В. С. Понятие и структура предпринимательской компетентности менеджера. *Ярославский педагогический вестник*. № 2. 2012. С. 199–204.
8. Сулаева Е. П. К вопросу о предпринимательской компетентности студентов техникума. *Школа будущего*. Москва: МПГУ, 2011. № 6. С. 55–61.
9. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ...канд. пед. наук. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Київ, 2018. 347 с.

References

1. Zaniuk, S.S. (2002). *Psykhohohiia motyvatsii* [Psychology of motivation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Zemka, O.V. (2018). *Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti v maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of entrepreneurial competence in future technology teachers in the process of professional training]. Candidate's thesis. Hlukhiv [in Ukrainian].
3. Ivchenko, A.O. (2006). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
4. Kinakh, N.V. (2021). *Formuvannia profesiino-pedahohichnoho pidpriemnytstva uchytelia pochatkovoї shkoly v umovakh neperervnoi osvity: teoriia i praktyka* [Formation of professional and pedagogical entrepreneurship of primary school teachers in the conditions of continuous education: theory and practice] Lutsk: PrAT «Volynpolihraf» [in Ukrainian].
5. Kosinova, V.F. (2009). *Profesiina pidhotovka uchnivskoi molodi do pidpriemnytskoi diialnosti v sferi maloho i serednoho biznesu* [Professional preparation of student youth for entrepreneurial activity in the field of small and medium business]. *Sybirskiy pedahohichnyi zhurnal – Siberian Pedagogical Journal* [in Russian].
6. Masleshova, Yu.I. (2012). *Razvitie professionalnoy samorealizatsii studentov turistskogo vuza v sferе predprinimatelstva* [Development of professional self-realization of students of a tourist university in the field of entrepreneurship]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
7. Morozova, V.S. (2012). *Ponyatie i struktura predprinimatelskoy kompetentnosti menedzhera* [The concept and structure of entrepreneurial competence of a manager]. *Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik – Yaroslavl pedagogical journal*. 2, 199–204 [in Russian].

8. Sulaeva, E.P. (2011). K voprosu o predprinimatelskoy kompetentnosti studentov tehnikuma [On the issue of entrepreneurial competence of college students]. *Shkola buduschego – School of the future*. Moscow: MPGU, 6, 55–61 [in Russia].

9. Tkachenko, M.V. (2018). Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv restorannoho hospodarstva u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of entrepreneurial competence of future restaurant specialists in vocational schools]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukraine].

Makaruk O.

Lecturer at the Department of Philology,
Kolomyia Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
e-mail: olga.glovatska@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2894-077X

**STRUCTURAL-COMPONENT CHARACTERISTICS OF THE PROSPECTIVE
TEACHER'S READINESS TO FOSTER THE ENTREPRENEURIAL ATTITUDE
OF JUNIOR SCHOOL STUDENTS**

The aim of the paper is to present science-based approaches to structuring entrepreneurship, entrepreneurial activity, entrepreneurial competence of future experts, given which the structural components of the future teacher's readiness to promote entrepreneurial spirit in junior school students are determined. To achieve the objective, the following research methods were used in the paper: analysis of the academic literature with regard to the issue of concern; interpretation and analytical method, synthesis, systematization, generalization.

The focus is on scholarly studies that present evidence-based approaches to structuring entrepreneurship, entrepreneurial competence of the experts to-be, and entrepreneurship readiness, which are significant through the lens of the discussed issue.

It is mentioned in the article that preparation of future teacher to be ready to foster the entrepreneurial attitude of junior school students is a systematic process during which the students acquire theoretical foundations of professional training based on interdisciplinary integration of knowledge, practical skills, develop ways of thinking, entrepreneurial qualities, moral and ethical values, necessary for teacher's professional activities regarding the development of entrepreneurial attitude of junior school students.

When structuring the concept of «future teacher's readiness to foster the entrepreneurial attitude of junior school students» we consider it as a strong personal and professional feature, founded on the conscious entrepreneurial activity of students and the result of training. From this perspective, we highlight and describe the following components of the prospective teacher's readiness to promote entrepreneurial spirit in junior school students in terms of analysis of the academic and educational literature: goal-incentive, content-knowledge, activity-reflexive.

The selected components will provide the basis for defining the criteria of future teacher's readiness to foster the entrepreneurial attitude of junior school students, conducting monitoring research on the issue under consideration.

Key words: readiness, future teacher, junior school student, entrepreneurship, entrepreneurial competence, primary school, formation.